TURK TILINI O‘RGANISHDA TINGLAB TUSHUNISH KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISH METODLARI

Sabirova Dilnoza Ulug’bekovna
Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti talabasi
Email: sabirovadilnoza2005@gmail.com
Telefon: +998 (94) 088 55 24

Annotatsiya: Tinglab tushunish ko‘nikmasi turk tilini o‘rganish jarayonida boshqa til ko‘nikmalarining rivojlanishi uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Mazkur ko‘nikmaning yetarli darajada shakllanmaganligi o‘quvchilarning og‘zaki nutqni tushunishi, muloqotda faol ishtirok etishi va to‘g‘ri javob qaytarishida qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Ushbu maqolada turk tilini o‘rganishda tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali metodlar tahlil qilinadi. Xususan, autentik audio va video materiallardan foydalanish, tinglashdan oldingi va keyingi mashqlarni tashkil etish, bosqichma-bosqich murakkablashuvchi topshiriqlar hamda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning afzalliklari yoritiladi. Shuningdek, mazkur metodlarning o‘quvchilarning eshitilgan ma’lumotni to‘g‘ri anglash, asosiy g‘oyani ajratib olish va tinglash jarayonida faol fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: turk tili, tinglab tushunish, til ko‘nikmalari, autentik materiallar, audio va video resurslar, raqamli ta’lim, interaktiv metodlar, tinglash strategiyalari.

Abstract: Listening comprehension is one of the fundamental language skills in learning Turkish and plays a significant role in the development of other language competencies. Insufficient listening skills often make it difficult for learners to understand spoken language, participate actively in conversations, and respond appropriately in real communication. This article examines effective methods for developing listening comprehension skills in learning Turkish. In particular, it

discusses the use of authentic audio and video materials, pre-listening and post-listening activities, progressively challenging listening tasks, and digital learning tools. Furthermore, the article highlights how these methods contribute to improving learners' ability to understand spoken information, identify the main ideas, and develop active listening and critical thinking skills.

Keywords: Turkish language, listening comprehension, language skills, authentic materials, audio and video resources, digital education, interactive methods, listening strategies.

Аннотация: Аудирование является одним из важнейших видов речевой деятельности при изучении турецкого языка и служит основой для развития других языковых навыков. Недостаточный уровень сформированности навыков аудирования затрудняет понимание устной речи, активное участие в общении и адекватное реагирование в различных коммуникативных ситуациях. В данной статье рассматриваются эффективные методы развития навыков аудирования при изучении турецкого языка. Особое внимание уделяется использованию аутентичных аудио- и видеоматериалов, организации заданий до и после прослушивания, применению постепенно усложняющихся упражнений, а также использованию цифровых образовательных технологий. Кроме того, раскрывается значение данных методов в развитии у обучающихся способности понимать устную речь, выделять основную информацию и совершенствовать навыки активного восприятия и анализа услышанного.

Ключевые слова: турецкий язык, аудирование, языковые навыки, аутентичные материалы, аудио- и видеоресурсы, цифровое образование, интерактивные методы, стратегии аудирования.

Kirish

Xorijiy tilni o‘rganish jarayonida tinglab tushunish ko‘nikmasi samarali muloqotning asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Inson avvalo eshitish orqali

tilning talaffuzi, ohangi, intonatsiyasi va tabiiy qo‘llanilish usullarini o‘zlashtiradi. Shu sababli tinglab tushunish nafaqat alohida til ko‘nikmasi, balki gapirish, o‘qish va yozish ko‘nikmalarining rivojlanishiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Turk tilini o‘rganayotgan talabalar amaliyotida aynan tinglab tushunish ko‘nikmasi eng ko‘p uchraydigan muammolardan biri hisoblanadi. Darslikdagi matnlarni tushunish nisbatan oson bo‘lsa-da, tabiiy tezlikda so‘zlashuvchi ona tili vakillarining nutqini anglash ko‘pchilik o‘quvchilar uchun murakkab vazifa bo‘lib qolmoqda. Bunga nutq tezligi, talaffuzdagi o‘ziga xosliklar, yangi leksik birliklarning ko‘pligi hamda turli kommunikativ vaziyatlarning mavjudligi sabab bo‘ladi.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda tinglab tushunish ko‘nikmasini bosqichma-bosqich rivojlantirishga qaratilgan metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, autentik audio va video materiallar, podkastlar, interaktiv mashqlar, multimedia resurslari hamda raqamli ta’lim platformalari o‘quvchilarning eshitish orqali axborotni qabul qilish va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv o‘quvchilarni real til muhitiga yaqinlashtirib, ularning turk tilidagi nutqni tabiiy shaklda qabul qilishiga yordam beradi.

Ushbu maqolada turk tilini o‘rganishda tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirishning samarali metodlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning afzalliklari yoritilib, tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar keltiriladi.

Asosiy qism

Turk tilini o‘rganishda tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish bir martalik mashqlar bilan emas, balki izchil va rejalashtirilgan o‘quv jarayoni orqali amalga oshiriladi. Mazkur jarayonda tinglash materiallarini to‘g‘ri tanlash, mashg‘ulotlarni bosqichma-bosqich tashkil etish va zamonaviy ta’lim vositalaridan unumli foydalanish muhim ahamiyatga ega. Tinglash jarayonining samaradorligi nafaqat eshitilgan matnni

tushunishga, balki uni tahlil qilish, xulosa chiqarish va kundalik muloqotda qo‘llay olishga ham bog‘liq.

Tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirishning dastlabki bosqichida o‘quvchilarning til darajasiga mos audio materiallardan foydalanish tavsiya etiladi. Boshlang‘ich bosqichda qisqa dialoglar, oddiy suhbatlar va sekin sur’atda yozilgan audiolar samarali natija beradi. Til darajasi oshib borgani sari yangiliklar, intervyular, podkastlar, hujjatli filmlar va turli mavzulardagi suhbatlar kabi murakkabroq materiallarga o‘tiladi. Bunday ketma-ketlik o‘quvchilarning tinglash jarayoniga asta-sekin moslashishini ta’minlaydi.

Tinglash mashg‘ulotlarini uch bosqich asosida tashkil etish yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Birinchi bosqich — **tinglashdan oldingi tayyorgarlik**. Bu bosqichda mavzuga oid yangi so‘zlar tushuntiriladi, rasm yoki sarlavha asosida taxminiy mazmun yuzasidan suhbat tashkil etiladi hamda o‘quvchilarning mavzuga qiziqishi uyg‘otiladi. Bunday tayyorgarlik tinglash davomida uchraydigan qiyinchiliklarni kamaytiradi.

Ikkinchi bosqich — **tinglash jarayoni**. Ushbu bosqichda audioni bir necha marotaba tinglash tavsiya etiladi. Birinchi tinglashda asosiy mazmunni anglashga e’tibor qaratiladi. Ikkinchi tinglashda esa muhim faktlar, sanalar, ismlar yoki asosiy g‘oyalar aniqlanadi. Zarur hollarda uchinchi tinglash orqali o‘quvchilar tushunmagan qismlarini yana bir bor tahlil qiladilar. Bu usul eshitilgan ma’lumotni yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Uchinchi bosqich — **tinglashdan keyingi faoliyat**. Mazkur bosqichda savol-javoblar, matnni qisqacha qayta hikoya qilish, juftlik yoki guruhlarda muhokama qilish, eshitilgan mavzu yuzasidan fikr bildirish kabi mashqlar bajariladi. Natijada tinglab tushunish ko‘nikmasi gapirish va yozish ko‘nikmalari bilan uzviy bog‘lanadi hamda o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi rivojlanadi.

Tinglab tushunishni rivojlantirishda autentik materiallardan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Turk tilidagi teleko‘rsatuvlar, podkastlar, radio eshittirishlar, intervyular, filmlar va qisqa videolar o‘quvchilarni tabiiy til muhiti bilan tanishtiradi. Bunday materiallar orqali ular turli talaffuz uslublari, intonatsiya, kundalik iboralar va zamonaviy so‘z birikmalarini o‘rganadilar. Shu bilan birga, autentik materiallar turk xalqining madaniyati, urf-odatlari va nutq madaniyati haqida ham qo‘shimcha bilim beradi.

So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirishda keng qo‘llanilmoqda. YouTube, Spotify, TRT Dinle, turli mobil ilovalar va sun’iy intellekt asosidagi chatbotlar o‘quvchilarga istalgan vaqtda tinglash mashqlarini bajarish imkonini yaratadi. Ayrim platformalarda tinglangan material bo‘yicha avtomatik testlar, subtitrlar va natijalarni tahlil qilish funksiyalari mavjud bo‘lib, bu o‘quvchilarga o‘z bilim darajasini mustaqil nazorat qilish imkonini beradi.

Bundan tashqari, tinglash jarayonida samarali strategiyalardan foydalanish ham muhimdir. Har bir notanish so‘zni tushunishga urinish o‘rniga matnning umumiy mazmunini anglash, kalit so‘zlarga e’tibor qaratish, kontekst orqali ma’noni aniqlash va eshitilgan ma’lumotni oldingi bilimlar bilan bog‘lash tinglab tushunish samaradorligini oshiradi. Ushbu strategiyalar o‘quvchilarda tabiiy nutqni qabul qilish tezligini rivojlantiradi va ularda ishonchni mustahkamlaydi.

Umuman olganda, tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Darajaga mos materiallarni tanlash, tinglash mashg‘ulotlarini bosqichma-bosqich tashkil etish, autentik resurslardan foydalanish, raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish hamda zamonaviy tinglash strategiyalarini qo‘llash o‘quvchilarning turk tilidagi og‘zaki nutqni to‘liq anglashiga, muloqotda faol ishtirok etishiga va boshqa til ko‘nikmalarini ham samarali rivojlantirishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Turk tilini o‘rganishda tinglab tushunish ko‘nikmasi tilni amaliy o‘zlashtirishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu ko‘nikmaning rivojlanganligi o‘quvchilarning og‘zaki nutqni to‘g‘ri qabul qilishi, muloqot mazmunini anglay olishi hamda o‘z fikrini erkin ifodalashiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli tinglab tushunishni rivojlantirish barcha til ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

Maqolada ko‘rib chiqilgan metodlar shuni ko‘rsatadiki, tinglash mashg‘ulotlarini bosqichma-bosqich tashkil etish, autentik audio va video materiallardan foydalanish, tinglash strategiyalarini o‘rgatish hamda raqamli ta’lim vositalarini dars jarayoniga integratsiya qilish o‘quvchilarning tinglab tushunish darajasini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, muntazam va maqsadli mashqlar orqali o‘quvchilar turli tezlikdagi nutqni anglash, asosiy va ikkinchi darajali ma’lumotlarni ajratish hamda real muloqot vaziyatlarida erkin harakat qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Shuningdek, tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirishda o‘qituvchining metodik yondashuvi va o‘quvchilarning mustaqil ishlashi o‘zaro uyg‘un bo‘lishi muhimdir. Dars jarayonida qo‘llaniladigan metodlar auditoriyadan tashqarida ham davom ettirilsa, o‘quvchilarning til muhiti bilan muntazam aloqasi ta’minlanadi va o‘zlashtirish samaradorligi ortadi.

Kelgusida sun’iy intellekt texnologiyalari, adaptiv ta’lim platformalari va multimedia resurslaridan keng foydalanish tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish imkoniyatlarini yanada kengaytiradi. Mazkur yondashuvlar turk tilini o‘qitish sifatini oshirish, o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini mustahkamlash hamda ularni real hayotdagi muloqotga samarali tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Göçer, Ali. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*. – Ankara: Pegem Akademi, 2017.

2. Demirel, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi: Dil Pasaportu, Dil Biyografisi, Dil Dosyası*. – Ankara: Pegem Akademi, 2020.

3. Alyılmaz, Cengiz. *Yabancılara Türkçe Öğretimi*. – Ankara: Pegem Akademi, 2018.

4. Melanlıoğlu, Deniz. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisi*. – Ankara: Pegem Akademi, 2014.

5. Brown, H. Douglas. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. – 4th ed. – New York: Pearson Education, 2014.

6. Rost, Michael. *Teaching and Researching Listening*. – 3rd ed. – London: Routledge, 2022.

7. Vandergrift, Larry. *Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action*. – New York: Routledge, 2012.

8. Jalolov J. J. *Chet til o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.

9. Hasanboyev J., To‘xtaxodjayeva M., Haydarov M. va boshq. *Pedagogika*. – Toshkent: O‘zbekiston Faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2020.

10. Ishmuhamedov R. J. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.